

вплинув на сільське господарство 9-ти степових округ, де мешкало 612 тис. господарств з населенням близько 3 млн. осіб, з них 1,1 млн. дітей. За соціальним складом вони розподілялися таким чином: «маломіцні» становили 28,3%, «нижчесередні» 26,6%, середні 25,7%, «вищесередні» 12%, міцні 7,6%. За сприятливих років ці господарства виробляли 323 млн. пудів зерна, що становило 32% українського збору, а валовий збір в УСРР 1928 р. дорівнював 147 млн. пудів. 31 січня 1929 р. голова правління «Сільського господаря» О. В. Одинцов звітував про хід хлібозаготівель, зазначивши, що з валового збору 1928 р. планували вилучити 120 млн. пудів, однак обсяги зменшувалися, тому за друге півріччя «Сільський господар» придбав у селян лише 21,4 млн. пудів. Селянам, особливо південних районів, бракувало хліба, а його заготівля силовими методами за принципом продрозкладки засвідчувала історичний факт згортання непу.

Основні форми кооперації створювали сприятливі економічні умови для організації селянського сільськогосподарського підприємництва, не руйнуючи функціональної єдності селянського господарства. Принцип добровільності при формуванні кооперативної системи полягав в тому, що кожен селянський двір вільно обирав те кооперативне товариство, яке відповідало його соціально-економічному типові та інтересам приватного підприємця. Фактично співіснували два уклади – кооперативний та приватнопідприємницький, представлений селянськими господарствами. Своєрідність полягала в гармонійному поєднанні двох начал, відтак в українському селі виникла та успішно функціонувала кооперативна форма сільськогосподарського підприємництва дрібних товаровиробників.

Кооперативна форма організації сільськогосподарського виробництва та збуту його продукції була функціональною системою приватної підприємницької діяльності дрібних товаровиробників – селянських господарств, але не єдиною.

Підприємці та робітники приватного сектору в Харкові в роки непу: суперечливість відносин

Максим Онацький

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: yana_fff@mail.ru

На сучасному етапі, коли в Україні відбувається процес розвитку приватного підприємництва у різних галузях економіки країни, актуальне значення набуває критичне переосмислення функціонування підприємництва на різних історичних етапах. В цьому відношенні заслуговує на увагу дослідження підприємницької діяльності в роки непу у Харкові – одному з найбільших індустріальних та торгових міст України (тогочасній столиці УСРР). Це була епоха дуже схожа на наш час.

Тема відносин між робітниками і підприємцями у Харкові в часи непу знайшла епізодичне відображення у літературі. Певну увагу у висвітленні цього питання в різний час приділяли А. Ямковий, О. Кучер, М. Олійник, Ю. Волосник та ін. Але цілісного та неупередженого дослідження цього

питання, нажаль, до сьогодні немає. Відтак, наукова новизна полягає у тому, що вперше автор проаналізує дуже складний та суперечливий характер відносин між підприємцями та робітниками Харкова в роки непу. Дослідження цього питання дозволить виявити регіональний «зріз» стосунків між працівниками і підприємцями в роки здійснення нової економічної політики.

Джерельну базу роботи склали як опубліковані, так і архівні документи.

Мета роботи – проаналізувати стан стосунків між працівниками та підприємцями Харкова у 1920-х рр.

У процесі написання роботи автор використовував як загальнонаукові методи – синтез, аналіз, узагальнення, – так і спеціально історичні – історико-генетичний, що дозволяє прослідкувати розвиток відносин між непахарями та робітниками від відродження приватного підприємництва (у 1921 р) до його ліквідації (наприкінці 1920х рр.), історико-порівняльний, що дозволяє порівняти стан відносин у державному та приватному секторах економіки тощо.

На підприємствах різної форми власності (приватновласницьких та орендних) у Харкові в роки непу працювала майже третина працівників міста. Переважно це були дрібні торгові та промислові заклади, а також заклади побутового обслуговування (майстерні, перукарні, кав'ярні тощо). Державний контроль за дотриманням норм трудового законодавства на приватних підприємствах був ускладнений, що відкривало широкі можливості для зловживання серед підприємств.

В умовах переходу до непу радянська держава запровадила трудовий кодекс, однією з цілей якого був захист прав робітників, зайнятих у приватному секторі. Місцеві органи влади Харкова відповідно до діючого законодавства видавали накази та розпорядження, якими регулювався процес найму робочої сили (виключно через біржі праці), тривалість робочого дня (не більше 8 годин), захист підлітків, дотримання санітарно-гігієнічних норм, своєчасна виплата заробітної плати тощо. Також державні органи сприяли розвитку спілкового руху з метою розпалювання класової ворожнечі на приватних підприємствах.

У той же час власники приватних підприємств у роки непу намагалися, по-перше, перешкодити появі на своїх підприємствах профспілкових організацій, по-друге, намагалися обійти вимоги щодо наймання робочої сили виключно через біржі праці, по-третє, прагнули не допустити серйозних конфліктів на ґрунті трудових відносин, використовуючи для цього різні методи (наприклад, підкупи, збільшення зарплати, поліпшення побутових умов, нарешті – намагалися нерідко встановити партнерські стосунки з робітниками на підприємствах).

Отже, підсумовуючи, можна дійти висновку, що в роки непу на приватних підприємствах Харкова мали місце як соціальні конфлікти, так і партнерські відносини між підприємцями та робітниками. Місцеві органи влади та профспілки, виконуючи директиви КП(б)У, намагалися не допустити створення подібних дружніх стосунків та спрямовували свої зусилля на розпалювання класової ворожнечі.